

תפילת מנחה

מפתח ההלכות

רלב. דברים האסורים לעשות בשעת המנחה.
רלג. זמן תפילת המנחה.
רלד. הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה.

תפילת מנחה

זלז. דברים האסורים לעשות בשעת המנחה

(ובו ג' סעיפים)

א. אם השעה דחוקה - יתפללו בלחש. ואחר כך יאמר שליח ציבור: 'מגן' ו-'מחיה' ויענו קדושה ומסיים "האל הקדוש", אם אין שהות ביום לגמור שמונה עשרה ברכות.

הגה:

ויש אומרים שיתפלל השליח ציבור עם הקהל בקול רם. וכן נוהגין. ועיין לעיל סימן ככ"ד סעיף ב.

ב. לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל. ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לדין ולא לאכול, אפילו סעודה קטנה, סמוך למנחה גדולה. ואם התחיל באחת מכל אלו אינו מפסיק אף על פי שהתחיל באיסור, והוא שיהא שהות בידו להתפלל אחר שיגמור סעודתו או מלאכתו. אבל אם אין שהות להתפלל אחר כך - צריך להפסיק מיד. ומאימתי התחלת תספורת? משיניח סודר של ספרים על ברכיו. והתחלת מרחץ - משיפשוט לבושו העליון. והתחלת בורסקי - משיקשור בגד בין כתיפיו כדרך הבורסקים. והתחלת דין - אם היו עסוקים בו - משיתחילו בעלי דינים לטעון. ואם לא היו עסוקים בו - משיתעטפו הדיינים. ולדין משישבו אדעתא לדון. והתחלת אכילה - משיטול ידיו.

הגה:

ויש חולקים. וסבירא להו דסעודה קטנה מותר, ואינו אסור רק בסעודת נישואין או מילה. ויש אומרים: דאפילו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה שרי. ויש אומרים: דסעודה קטנה אפילו סמוך למנחה קטנה שרי. ונהגו להקל בשתי הסברות, דהיינו בסעודה גדולה - סמוך למנחה גדולה ובסעודה קטנה - סמוך למנחה קטנה. ואפשר הטעם - משום דעכשיו קורין לבית הכנסת לא חיישינן דלמא יפשע ולא יתפלל. ועיין לעיל סימן פט. מיהו, בסעודה גדולה יש להחמיר אפילו סמוך למנחה גדולה, ואפילו אם התחיל קודם לכן, כשמגיע מנחה קטנה והשעה עוברת צריך לקום ולהתפלל.

ג. והא דאסור לאכול סעודה קטנה - היינו כשקובע לסעוד, אבל לטעום, דהיינו אכילת פירות, מותר. והוא הדין לאכול פת כביצה, כדרך שאדם אוכל בלא קבע - מותר.

באורים

א. סדר הברכות בעמידה: מגן - ראשונה וסיומה: "מגן אברהם". מחיה - שניה וסיומה: "מחיה המתים". האל הקדוש - שלישי וסיומה: "האל (המלך) הקדוש".

ב. בורסקי - בית מלאכה לעיבוד עורות. אשרי מי שאומנותו (מקצועו) בסם (מוכר בשמים - רש"י) ואוי לו מי שאומנותו בורסקי" (מסכת קדושין פב. ב.)

משיתעטפו הדיינים - "דיינין מתעטפין במליתן כשפותחין בדין, מאימת שכינה, ושלא יפנו ראשן לכאן ולכאן ותהא דעתן מיושבת עליהם" (מסכת שבת יא. רש"י). לדין - לנו. אדעתא - על מנת.

הגה: סבירא להו - סוברים הם. 'שרי' - מותר. לא חיישינן - אין לחשוש. מנחה גדולה או קטנה, ראה להלן סימנים רלו, רלז.

רלב. תפילת מנחה מקורות

תנ"ך

ויצא יצחק לשוח בשדה. ⁽¹⁾ (בראשית כד.סג.)
ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחוח לה'. ⁽²⁾ (במדבר כח.ח.)
ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל...ענני ה' ענני. ⁽²⁾ ⁽³⁾ (מלכים א יח.לו.)
תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. ⁽⁴⁾ (תהילים קמא. ב.)

פרשנות על התנ"ך

- פ.שט: לשוח- להתפלל. (רש"י, תרגומי אונקלוס ויונתן בן עוזיאל, ספורנו)
"לטעת אילנות ולראות ענני פועליו. ואז בהיותו בשדה ראה גמלים באים והלך לקראתם לראות אם הם גמלי אביו שהולך העבד." (רשב"ם על הפסוק)
"ללכת בין השיחים". (אבן עזרא, רד"ק על הפסוק)
דרש: 'לשוח' - "תפילת המנחה מיצחק אבינו...ואין שיחה אלא תפילה". (מסכת ברכות: בבלי כו.ב. ירושלמי ד.א.)
"שיצחק תקן תפילת המנחה ואז נזדמנה לו רבקה." (בעל הטורים וכן רמב"ן על הפסוק)
- פ.שט: בצהרי היום הוקרב בבית המקדש תמיד של בין הערביים.
דרש: השם והעיתוי של תפילת מנחה נקבעו בזיקה לקורבן התמיד של בין הערביים בבית המקדש. (לפי מסכת ברכות כו.ב.)
- פ.שט: "ויגש- הגשה לתפילה". (רש"י על בראשית יח.כג.)
דרש: לעולם יהא אדם זהיר בתפילת מנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת מנחה". (מסכת ברכות ו. ב.)
בצהרי היום הקריב אליהו הנביא את קרבנו בהר הכרמל בעימות בינו לבין כהני הבעל. היתה זאת שעת רצון. האירוע הפך לאחד מגדולי מעמדות האמונה ובו חודשה הנאמנות לברית סיני. שם נוצרה סיסמת קדוש השם: ה' הוא האלהים! אותה זועק כל בית ישראל שבע פעמים בסיום תפילות היום הקדוש ביותר- כיפורים.
(לפי מסכתות: ברכות ו.ב. פסחים קז. א. תוספות בקטע "סמוך למנחה")
- בעתות צרה מתפלל בית ישראל: "מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תפילה". (מסכת תענית (משנה): בבלי טו.א. ירושלמי ב.ח.)
- פ.שט: תהא תפילתי נחשבת לפניך כהקטרת קטורת המכפרת והרמת ידי בעת התפילה כמנחת התמיד של בין ערביים. (לפי התרגום הארמי ו- 'מצודת דוד')
דרש: "לא הוקשה (לא הושוותה) תפילת המנחה לתמיד של בין הערביים אלא לקטורת". (מסכת ברכות ירושלמי ד.א.)
הסדר בבית המקדש היה - בצהרי היום הוקרב תמיד של בין הערביים, לאחריו הקטרת קטורת ולאחר מכן 'מנחת ערב' והיא תפילת מנחה שנמשכה שעתיים ומחצה זמניות.
הפסוק נאמר לפני תפילת מנחה, לפי מנהגי עדות הספרדים.

רלב. תפילת מנחה מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות: בבלי ו.ב. כו.א. (משנה) כו.ב. ירושלמי ד.א. (משנה וגמרא) פסחים קז.א. תוספות בקטע "סמוך למנחה"

ב. ג. ברכות: בבלי כח.ב. תוספות בקטע "כיון" ירושלמי ד.א. שבת בבלי ט.ב. (משנה וגמרא) רש"י בקטע "עד שיתפלל" תוספות בקטעים "ואם התחילו" "אין מפסיקין" "לימא" "בתספורת" י.א. רש"י "לא שכיחא שירות" תוספות בקטע "התם לא שכיחא שירות" שבת ירושלמי א.ב. (משנה וגמרא)

רמב"ם - הלכות תפילה

ב. ו.ה.

ג. ו.ד.

תפילת מנחה

דלג. זמן תפילת המנחה

(ובו ב' סעיפים)

א. מי שהתפלל תפילת המנחה מאחר שש שעות ומחצה ולמעלה - יצא. ועיקר זמנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה - לרבנן, ולרבי יהודה - עד פלג המנחה, שהוא עד סוף אחת עשרה שעות חסר רביע.

הגה:

ומשערינן שעות אלו לפי ענין היום. ואף אם היום ארוך משערינן לשתיים עשרה שעות, והם נקראים 'שעות זמניות'. וכן בכל מקום ששערו חכמים בשעות משערינן בשעות אלו.

ואסקינא: דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, והוא שיעשה לעולם כחד מנייהו. שאם עושה כרבנן, ומתפלל מנחה עד הלילה - שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה. ואם עושה כרבי יהודה, ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה - צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה. ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה. ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה - יצא. ובשעת הדחק - יכול להתפלל תפילת ערבית מפלג המנחה ולמעלה.

הגה:

ולדין במדינות אלו שנוהגים להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך. ובדיעבד או בשעת הדחק יוצא אם מתפלל מנחה עד הלילה, דהיינו צאת הכוכבים.

ב. אם יש לו מים, צריך ליטול ידיו כדי להתפלל אף על פי שאינו יודע להם שום לכלוך. ולא יברך (ועיין לעיל סימן צ"ב סעיף ה).

הגה:

ואפילו עומד מלמודו יטול ידיו לתפילה.

ואם אין לו מים מזומנין אינו צריך ליטול.

באורים

א. שעה - שעה זמנית - משך הזמן מעלות השחר עד צאת הכוכבים מחולק לשנים עשר. כל חלק נקרא שעה זמנית. אורך שעה זמנית אינו זהה בקיץ ובחורף, בניגוד לשעה המקובלת בימינו שהינה יחידת זמן קבועה. בשיא הקיץ אורך היום 18 שעות, לפי שעונונו, ולכן שעה זמנית הינה כשעה וחצי. הגה: משערינן - מחשבים. ולדין - ולנו. במדינות אלו - נכתב במזרח אירופה.

ואסקינן: דעבד כמר עבד וכו': המסקנה היא: העושה כשיטת מר (רבנן) עשה והעושה כשיטת מר (רבי יהודה) עשה, אך יעשה לעולם כאחד מהם.

פלג המנחה - זמן המנחה. התחלה - תשע וחצי שעות זמניות. נותרו שעתיים וחצי זמניות עד הלילה. עד מחצית זמן זה, היינו עוד שעה ורבע זמנית, מותר להתפלל מנחה, לדעת רבי יהודה. בשיא הקיץ - צהרים ב- 11, מנחה גדולה מ- 11.45. מנחה קטנה: לפי שיטת רבי יהודה - עד - 18.08 (שש ושמונה דקות), לפי שיטת רבנן - עד הלילה.

רלג. תפילת מנחה מקורות

תנ"ך
א. ראה סימן רלב.

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות: בבלי כו.א. (משנה) כו.ב. רש"י בקטעים "מנחה גדולה" "מנחה קטנה" כז.א. ירושלמי ד.א. (משנה) פסחים: בבלי נח. א. (משנה) תוספות בקטע "תמיד נשחט" ירושלמי ה.א. (משנה וגמרא) עבודה זרה כה.א. רש"י בקטעים החל מ-"דכתיב ולא איך" עד "רבי שמואל בר נחמני"
ב. פסחים יב.ב. מו.א. חולין קכב.ב.

רמב"ם - הלכות תפילה

א. ג.ב. ג.ג. ג.ד.
ב. ד.ב.

תפילת מנחה

לד. הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה
(בו ב' סעיפים)

א. הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה - אין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה. ואם יתפלל הגדולה חובה- לא יתפלל הקטנה כי אם רשות. אבל אין ראוי להתפלל תפילת רשות אלא אם כן מכיר בעצמו שהוא זהיר וזריז ואמיד בדעתו לכוין בתפילתו מראש ועד סוף, בלי היסח הדעת. אבל אם אינו מכוין בה יפה קרינן ביה: "למה לי רב זבחים?" (ישעיה א. יא.).

הגה:

אין לומר "אשרי" שקודם מנחה אלא כשיש מנין בבית הכנסת, כדי שיאמרו עליו הקדיש שלפני תפילת המנחה. יש שכתבו- שנוהגין לומר פרשת התמיד קודם "אשרי" של תפילת המנחה נגד תמיד של בין הערבים. ומנהג יפה הוא.

ב. אם שכח ולא התפלל מנחה- שמתפלל ערבית שתיים - אומר "אשרי" קודם תפילה שהיא תשלומין לתפילת המנחה. (ועיין לקמן סימן ק"ח).

באורים

כלל - כל מקום שנכתב תפילה הכונה לתפילת עמידה, 'שמונה עשרה'.
א. קרינן ביה - קוראים עליו את הפסוק.

לד. תפילת מנחה מקורות

תנ"ך

א. ראה סימן רלב.

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות: בבלי כא.א. תוספות בקטע "ורבי יוחנן אמר" כו.ב. ירושלמי א.א. ד.א. ד.ו. פסחים נד.ב.
נט.א סופרים פרק י.ז.
ב. ברכות: בבלי כו.א.

רמב"ם - הלכות תפילה

א.ג.ג.

ב.ג.ט.